

Stavební účty pražské Invalidovny (1731–1734) a jejich přínos k poznání každodennosti její výstavby

František IŠA

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2024.3.04>

ABSTRAKT: Text se zabývá dochovanými (a znovu nalezenými) stavebními účty pražské Invalidovny a jejich přínosem k poznání všedního provozu staveniště této evropsky významné vojenské špitální stavby. Tento specifický písemný pramen je zkoumán metodami diplomatiky a za přispění poznatků dějin účetnictví s cílem ukázat, jak moc je pro správnou interpretaci obsahu účtů i efektivní orientaci v nich důležité poznání geneze účtů i osob, které se na jejich vzniku podílely. Výsledkem je výrazné zpřesnění a obohacení informací o těchto účtech včetně doložení osoby tvůrce účtů. Rozbor formálních znaků účtů umožnil rozlišit kmenové zaměstnance, jejich předáky a externí pracovníky či dodavatele. Analýza časových údajů účtů osvětlila, jaký vliv na provoz stavby měly svátky nebo zkracování dne a útlum stavby v zimním období. Text přináší mnoho nových poznatků o stavebních účtech Invalidovny, a tím i všedním provozu její výstavby. Na jejich příkladu je ukázáno na obecné problémy práce s tímto specifickým typem písemného pramene.

KLÍČOVÁ SLOVA: stavební účty; invalidovny; každodennost; historické účetnictví; stavební postupy; Praha-Karlín

Construction accounts of the Prague House of the Disabled (1731–1734) and their contribution to the understanding of the everyday aspect of its construction

ABSTRACT: The text deals with the preserved (and rediscovered) construction accounts of the Prague invalid hospital and their contribution to the understanding of the daily operation of the construction site of this European important military hospital. This specific written source is investigated using the methods of diplomacy and with the contribution of the knowledge of accounting history in order to show, for the correct interpretation of the content of the accounts and their effective navigation, how important it is to know the genesis of the accounts and the persons who participated in their creation. The result is a significant refinement and enrichment of the information on these accounts, including documentation of the individual who created the accounts. The analysis of the formal features of the accounts has made it possible to distinguish between core staff, their predecessors, and external staff or contractors. The analysis of the time data of the accounts shed light on the impact of holidays or the shortening of the day and the downturn in construction during the winter period on the operation of the site. The text provides many new insights into the construction accounts of the Invalidovna and thus the day-to-day operation of its construction. Their example is used to show the general problems of working with this specific type of written source.

KEYWORDS: building accounts, Invalidovna, everyday life, historical accounting, building practices, Prague-Karlín

Nezanedbatelná část uměnovědců považuje zkoumání historické architektury i dalších oborů dějin umění za své přirozené výsadní právo. Jiní, jichž je Petr Macek čelným představitelem, naopak poznávání chápou jako otevřený proces pochybování a názírání na věc z mnoha různých úhlů pohledu, jehož výslednicí je pokud možno komplexní poznání. To se neobejde bez aktivní spolupráce s archiváři a dalšími specialisty, kteří jsou však bráni za rovnocenné partnery tohoto procesu. Milý Petře, dovol mi poděkovat Ti za tento přístup, lidskost, otevřenost i sebevětrný humor alespoň drobnou připomínkou společné práce na výzkumu Invalidovny.

Úvodem

Do rozmanité rodiny písemností účetní (finanční) povahy patří i stavební účty.¹ Při

zkoumání historických staveb, jejich umělecké výzdoby i vybavení se osvědčily jako pramen, který obsahuje mnoho cenných informací přímo z doby výstavby. Navíc takových, jaké se v jiných typech písemných pramenů obvykle nenacházejí a které se liší i svým charakterem a strukturou. Na rozdíl od vázaného textu s logickou posloupností děje totiž obsahují mnoho číselných údajů, jejichž pořadí primárně určuje sled finančních operací. S nimi sice lze provádět matematické operace, ale zároveň příslušné heslovité popisky postrádají potřebný kontext. Studium stavebních účtů také může přinášet obecně přínosné poznatky o dobové terminologii, technologických postupech či použitých materiálech. Někdy dokonce v účtech jen jaksi mimochodem zazní klíčová informace jako například jméno architekta nebo umístění stavby.

Předmětem samostatného zájmu se stávají většinou pouze stavební účty mimořádného kulturněhistorického významu, nejčastěji ve formě edice s doprovodnými studii.² Mnohem častěji se však uplatňují ve studiích o určité stavbě nebo fenoménu, neboť správně vybrané a interpretované detailní údaje účtů mívají největší

■ Poznámky

1 Příslušnost k tomuto typu účtů neurčuje dobový název písemnosti, ale její obsah a funkce.

2 Například Marek Suchý, *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis: stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378. Díl I.*, Praha 2003; Idem, *Díl II.*, Praha 2021. – Alžběta Birnbaumová, *Stavební účty zámku Troja u Prahy*, Praha 1929.

Obr. 1. Praha 8 – Karlín, Invalidovna od jihovýchodu v době, kdy v jejích zahradách probíhal zjišťovací archeologický výzkum pod vedením Veroniky Staňkové (NPÚ, ÚOP Praha). Foto: Martin Kalíšek, 2020.

■ Poznámky

4 Souhrnně Pavel Zahradník, Zdroje archivního průzkumu, in: Jan Beránek – Petr Macek (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*, 2015, s. 115–144, zejm. s. 115, 133 a 136. – Idem, Zámek v Mníšku pod Brdy: archivní prameny a jejich význam pro poznání stavebního vývoje, *Průzkumy památek* 18, 2011, č. 2, s. 11–30, zejm. s. 11.

5 Základní přehled viz Pavla Slavičková, *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou v českých zemích od středověku do počátku 18. století*, Dolní Břežany 2017. – *Archivní časopis* 73, 2023, č. 1 (příspěvky z workshopu o písemnostech finanční povahy v [raném] novověku).

6 Uložení platné od roku 2021: Národní archiv (dále NA), Archiv pražského arcibiskupství I. (dále APA), kart. 2846 (rejstříky č. 1–20 pro 17. květen až 29. září 1731), kart. 2847 (č. 21–32 pro 1. říjen až 22. prosinec 1731, č. 1–21 pro 2. leden až 30. srpen 1732), kart. 2848 (č. 22–37 pro 1. září 1732 až 31. leden 1733, [účty č. 1–11 viz níže], č. 12–21 pro 29. červen až 19. září 1733), kart. 2849 (č. 22–32 pro 21. září až 12. prosinec 1733, č. 1–13 pro 14. prosinec 1733 až 10. červenec 1734); NA, Staré militare, kart. 433 (č. 1–11 pro 3. únor až 27. červen 1733). Na uvedené účty bude odkazováno zjednodušeně pomocí čísla účetního rejstříku uvedeného na jeho titulní straně, které jej (včetně vložených příloh) v rámci příslušného roku bezpečně identifikuje. Například „č. 8/1734“ odkazuje na rejstřík č. 8 vedený od 17. do 22. května 1734 a uložený v NA, APA, kart. 2849. Výrazu rejstřík je z praktických důvodů užíváno jako synonyma k celému stavebnímu účtu.

7 Z nejpřínosnějších: Pavel Heřmánek, *„Aby nemuseli nakonec žebrotu“: příběhy z dějin karlínské Invalidovny*, Praha 2015. – Jiří T. Kotlík, Bývalá pražská Invalidovna, *Staletá Praha* 17, 1987, s. 163–179. – Augusta Müllerová – J. B. Novák, *Karlínská invalidovna*, Praha 1948.

8 Souhrnně Jan Beránek – Petr Macek – František Iša et al., *Praha – Karlín, Invalidovna: standardní stavebněhistorický průzkum 2. etapa* (nepubl. strojepis), Praha 2020.

9 Pavel Bělina – Jiří Mikulec – Vít Vlnas et al., *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*, Praha–Litomyšl 2011, s. 286–299. – Rudolf Sander, Přehled organizace vojska habsburské monarchie v českých zemích od počátku třicetileté války do roku 1918, in: *Sborník archivních prací* 58/2, 2008, s. 235–319, zvl. 243–247. – Pavel Bělina, Rané novověké vojenství, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman, *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 489–491.

10 Z latinského invalidus: slabý, nemocný, nedostatečný, neplatný či boje neschopný.

přínos právě v symbióze s odlišnými typy pramenů.³ Dokládá to i mnoho archivních rešerší pro stavebněhistorické průzkumy.⁴ Předpokladem plnohodnotné a správné interpretace účtů je poznání jejich účelu a způsobu vzniku, ideálně s vědomím vazeb v rámci celého účetnictví daného původce. Tomu mohou pomoci dějiny účetnictví, které se zabývají mj. i historickým vývojem účetních soustav.⁵

Následující řádky se věnují dochovaným (a znovu nalezeným) stavebním účtům pražské Invalidovny⁶ a jejich přínosu k poznání každodennosti její výstavby v první polovině 30. let 18. století. Článek se na jejich příkladu pokouší představit další možnosti výzkumu, jak je dovoluje poučenější přístup k pramenům účetní (finanční) povahy. Činí tak skrze poznání použitého účetního stylu (systému), tvůrců účtů i přínosu poznání geneze účtů pro jejich správnou interpretaci. Navazující rozbor formálních stránek účtů dovoluje vydělit skupinu kmenových zaměstnanců a jejich předáků od externích dodavatelů stavby. Analýza časových údajů účtů zase přibližuje provoz staveniště i vedení stavebních účtů v průběhu pracovního týdne i celého roku. Protože dosavadní zpracování dějin Invalidovny⁷ již zčásti neodpovídají současnému poznání,⁸ jsou úvodem nastíněny milníky jejího vzniku a tím i rámec, v němž stavební účty vznikaly.

První invalidovny v Evropě

Výstavba invalidoven v Evropě 17. a 18. století úzce souvisela se vznikem stálých armád na konci třicetileté války a v následujících desetiletích,

kdy se vojska postupně profesionalizovala a zbavovala žoldnéřských prvků. K formální doživotní službě v armádě se rekruti zavazovali pod příslibem životních jistot a společenského vzestupu. Složení vojenského slibu je zároveň osvobozovalo od některých osobních závazků včetně poddanství. Po 10 letech služby se dočkali tzv. osvobození, po kterém mj. mohli uzavírat manželství nebo v době míru žít mimo útvar a pracovat jako drábové atp.⁹ Z doživotní vojenské služby vyplývala potřeba péče o vojáky, kteří se z důvodu zranění, nemoci či stáří stali trvale nezpůsobilí výkonu vojenské služby. Tedy invalidní čili ne-validní v původním slova smyslu.¹⁰ Tito propuštěni neboli tzv. obdankovaní (abdankovaní) invalidní vojáci pak žili na okraji společnosti. Šťastnější z nich sloužili u vrchnosti nebo dožívali ve špitále, většina ostatních táhla zemí a živila se žebrotou a drobnými krádežemi. Zvlášť palčivě tento sociální problém vyvstával po delších válkách, čemuž napomáhal i setrvalý početní růst armád. Jen v Čechách se v roce 1732 nacházelo 3 436 invalidních vojáků s 2 579 ženami a 2 934 nezaopatřenými dětmi

■ Poznámky

3 Za všechny například Jarmila Hansová, Jak se stávala kaple na Křížové hoře v Českém Krumlově aneb stavební účty 1709–1710, *Sborník* 10, Praha 2012, s. 78–95. – Jaroslav Čechura – Marie Ryantová, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1573 a její prameny, *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie* 52, 1998, č. 1–4, s. 1–50.

do 12 let; celkem 9 049 osob, což odpovídalo trojnásobku obyvatel tehdejší Plzně.¹¹

Síť špitálů a útulků přestala po třicetileté válce stačit náporu vysloužilých vojáků, a tak začaly vznikat první vojenské špitály neboli invalidovny, jež se na péči o ně zaměřovaly. Tyto stavby zároveň skýtaly vítaný prostor k prezentaci absolutistických vládců. Již roku 1670 založil francouzský král Ludvík XIV. proslulý Hôtel des Invalides v Paříži. Pozadu nezůstal anglický král Karel II. založením invalidovny v Chelsea (1682) ani císař Leopold I. stavbou špitálu pro 1 000 invalidních vojáků ve Vídni (1693–1697). Stranou nestáli ani drobní suveréni, a tak i hesensko-kasselský lantkrabě Karel nechal v letech 1704–1710 postavit menší invalidovnu v hesenském městečku Bad Karlshafen.¹²

V Čechách jednání o vzniku vojenského špitálu (invalidovny) z prostředků bohaté Strozziho nadace začala probíhat již krátce po roce 1714, kdy nadace pod správou pražského arcibiskupa skutečně vznikla¹³ a on mohl disponovat příjmy z nadačního panství Hořice.¹⁴ Příběh stavby pražské Invalidovny se však fakticky začal psát až v létě 1728, kdy císař Karel VI. po jednání s Dvorskou válečnou radou svým reskriptem z 19. srpna vytyčil půdorys Všeobecného systému zaopatření invalidních vojáků celé monarchie (*General Systema der Invaliden-Verpflegung*). Jeho páteř měly tvořit tři invalidovny ve Vídni, Pešti a v Čechách. Sloužit měly k zaopatření vojáků z příslušných korunních zemí (v Pešti i cizinců).¹⁵ Zatímco vídeňská invalidovna již sloužila svému účelu¹⁶ a od roku 1716 rozestavěná peštská invalidovna pod novým vedením Antona Erharda Martinelliho v září 1729 přivítala prvních 300 invalidů,¹⁷ přípravy na stavbu invalidovny pro české země nabraly spád teprve nyní. Dne 14. prosince 1728 císař zřídil místodržitelskou komisi nad stavbou Invalidovny, následující rok byly vybrány a zakoupeny pozemky za Špitálskou branou a na jaře 1730 se započalo s přípravami zásob stavebního kamene a dřeva.¹⁸ Mezi návrhy předloženými A. E. Martinellim a Kilianem Ignácem Dientzenhoferem, jenž svůj projekt vypracoval dle pokynů Administrace vrchní inspekce Strozziho nadace a zmíněné místodržitelské komise, se císař rozhodl pro plán Dientzenhoferův. Příslušný reskript z 16. března 1731 obsahuje i řadu pokynů k realizaci stavby.¹⁹

Dochované plány svědčí o velmi ambiciózním záměru. Monumentální stavba inspirovaná španělskou architekturou měla svými obřími rozměry zastínit dokonce i pařížskou invalidovnu. Její dispozici tvořil roštový půdorys o 3 × 3 dvorech s centrálním kostelem. Do stavby se promítala také sociální stratifikace armády, neboť honosnější vstupní křídlo určené pro vojenskou správu a důstojníky se lišilo od vedlejších křídel sestávajících ze sledu originálně řešených

ubytovacích jednotek dimenzovaných pro čtu 32 vojáků a 3 poddůstojníků. Pobliž Prahy tak pro invalidní vojáky měl vzniknout monumentální komplex i s hospodářským zázemím v podobě samostatného pivovaru, mlýna a dalších objektů.²⁰

Dne 4. května 1731 byl komisionálně vytyčen půdorys budovy²¹ a v severovýchodním cípu se započalo s její výstavbou. Areál stavby záhy obohatila bouda pro strážné-invalidy, závory,²² celoroční obydlí správce stavby v přilehlé vinici (zahradě)²³ a koncem roku i vlastní cihelna.²⁴ V létě 1732 první část stavby dosáhla výše krovu a 15. srpna se konalo slavnostní položení základního kamene za účasti císaře. Dochované stavební účty končí 10. červencem 1734 a o dalším průběhu stavby máme jen kusé informace. Na podzim téhož roku pokrývač pracoval na „třetí části prvního čtverce“ (nejspíš jihozápadní část). Roku 1735 se do Invalidovny nastěhovalo prvních 200 invalidů.²⁵ Dva plány z jara 1737 dokládají, že stavba do té doby obkroužila celý dvůr, avšak s klesající mírou dokončenosti prostor.²⁶ Dosavadní náklady činily 169 791 zl²⁷ a dokončení prvního dvora se odhadovalo na 20 713 zl a dalších 4 448 zl za vnitřní vybavení. Komise tehdy spočítala, že dokončení celé stavby podle schváleného plánu by trvalo dalších 40 let a celkové náklady by překročily jeden milion zlatých.²⁸ Následovalo zásadní rozhodnutí nepokračovat ve výstavbě dalších částí, ale rozestavěný dvůr dokončit a adaptovat jej pro nezbytné funkce, s nimiž se počítalo v nerealizovaných částech projektu. Do poloviny září 1738 se podařilo zastřešit zástavbu kolem prvního dvora (*das erste quadro*), upravit jídelnu na kapli (namísto centrálního kostela) a dokončit deset ubytovacích jednotek pro další invalidy.²⁹ Před dokončením stavby císař 24. července 1739 vydal instrukci o přijímání a zaopatření zdejších invalidů.³⁰

Po stavební stránce byla Invalidovna dokončena počátkem listopadu 1739, když s 10. listopadem skončilo i vedení stavebních účtů. Do této doby padlo na stavbu ze Strozziho nadace (panství Hořice) 120 557 zl a z dalších zdrojů 84 720 zl. Výsledná suma 205 277 zl však neobsahuje výdaje za zámečnické, truhlářské, sklenářské, kamenické a hrnčířské práce v neznámé výši ani náklady na vyčištění a vnitřní vybavení budovy (dosud neobydlených částí), které se plánovalo na léto 1740. K úplnému dokončení Invalidovny tedy došlo zřejmě až v průběhu roku 1740,³¹ kdy 20. října ve Vídni zemřel i její stavebník a iniciátor císař Karel VI. K dostavbě podle původního projektu (postaveno cca 1/5 hmoty) již nikdy nedošlo.

Účty stavby pražské Invalidovny

Stavebními účty pražské Invalidovny se zabýval již Antonín Podlaha, který z nich roku

■ Poznámky

11 František Iša, Režim otevírání a zavírání pražských bran v 30. letech 18. století, *Documenta pragensia* XXXVIII, 2019, s. 189–216, zejm. 198–199.

12 Kotalík (pozn. 7), s. 163–165. – Heřmánek (pozn. 7), s. 24.

13 Nadace vznikla díky závěti císařského polního podmaršála (podmaršálka) a diplomata Petra hraběte Strozziho ze 3. srpna 1658. K její aktivaci však došlo až v roce 1714 po úmrtí jeho manželky-vdovy Marie Kateřiny. Heřmánek (pozn. 7), s. 15–28.

14 Záhy začali vojenští invalidé žádat o podporu a inženýr Oliva započal s přípravnými kroky ke stavbě. NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 4], žádosti o podporu. – Ibidem, [sl. 1 a 3] výkaz prací inženýra J. F. de Oliva.

15 NA, ČDK, kart. 890, inv. č. 1086, sig. VIIK1, fol. [58r–77v].

16 Constance Litschauer, Armenhausgeld – eine Wiener Spezialität, in: *Stadtarchäologie Wien*, <https://stadtarchaeologie.at/armenhausgeld-eine-wiener-specialitaet/>, vyhledáno 19. 7. 2024.

17 Arnold Schoen, *A Budapesti Kőzponti Városháza (volt Invalidus-ház, majd Károlyi-kaszárnya)*, Budapest 1930, s. 18–41, passim. Za překlad děkuji Michalu Kovářovi.

18 NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3].

19 NA, APA, kart. 4469, inv. č. 5326. Část reskriptu publikoval Antonín Podlaha, Materiálle k dějinám umění z archivu kapituly pražské, *Památky archaeologické a místopisné* XX, sešit III–IV, 1902, s. 228.

20 Beránek–Macek–Iša et al. (pozn. 8), zejm. s. 260–273 a plán 02. Srovnání největších invalidoven a analýzu jejich architektonických inspirací provedl Petr Macek. – Ibidem, plán 06 a přílohy SHP: č. 1 a 2.

21 NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3], listy z 24., 26. a 27. dubna 1731; NA, ŘKř, kart. 41, inv. č. 18, sig. 17/29; Archiv Hlavního města Prahy, Sb. rukopisů, inv. č. 2896, pozemková kniha Invalidovny I., fol. [26r–29r].

22 č. 7/1731.

23 č. 7/1733, č. 37/1732.

24 č. 27 a 32/1731, č. 2/1732.

25 Beránek–Macek–Iša et al. (pozn. 8), s. 48–54.

26 Ibidem, s. 279–290.

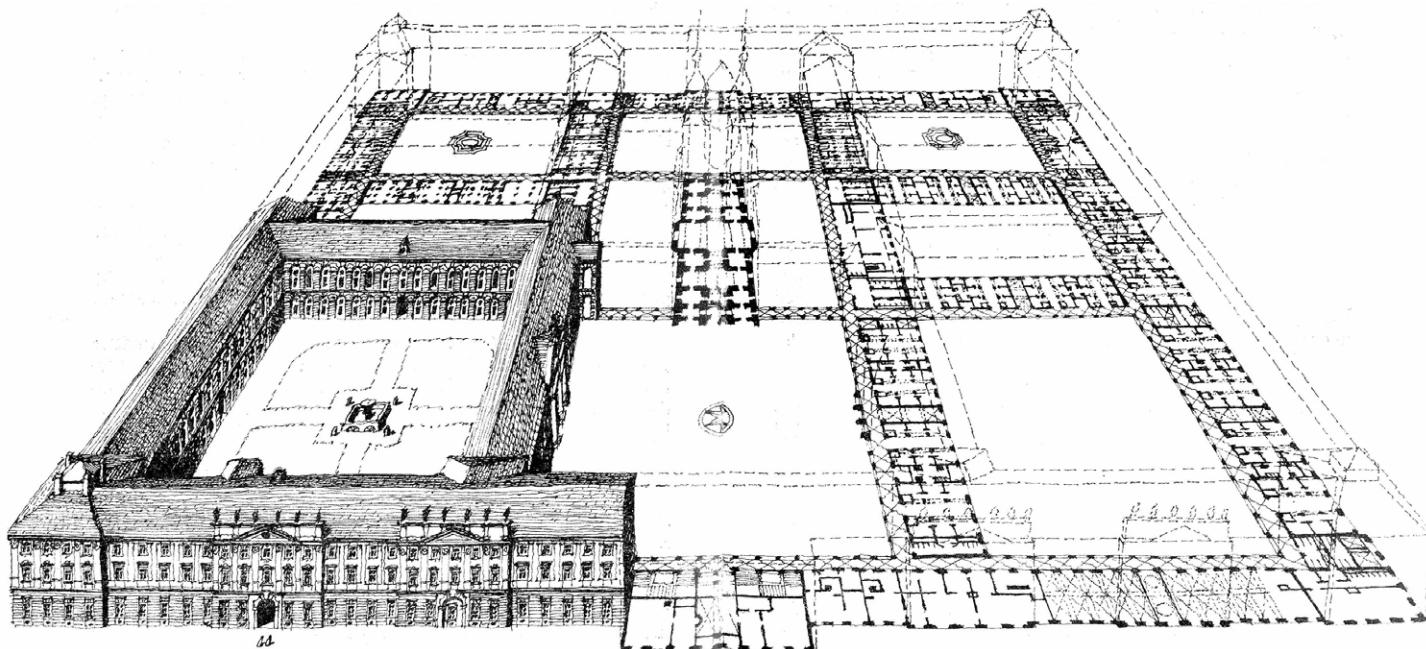
27 Užity tyto zkratky měnových jednotek: zl = zlaté, kr = krejcar.

28 Müllerová–Novák (pozn. 7), s. 15.

29 NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3], zpráva z 12. září 1738.

30 Ibidem, [sl. 3]; Beránek–Macek–Iša et al. (pozn. 8), s. 55–58.

31 Ibidem, [sl. 3], zpráva z 10. března 1740. Částky zaokrouhleny.

2

Obr. 2. Hmotová rekonstrukce realizovaných a nerealizovaných částí původního projektu Invalidovny: plně – realizovaná část stavby (zachycen stav v 80. letech 20. století), náznakově nad půdorysným plánem K. I. Dientzenhofera – nerealizované části stavby s centrálním kostelem. Kresba: ©Michal Brix, 1986.

1925 publikoval stručný výtah.³² Následně se jejich významná část ztratila, takže až do roku 2021, kdy se je podařilo opět nalézt,³³ nešlo některé Podlahou uváděné údaje ověřit. Dochovaný soubor nyní zabírá pět archivních kartonů a čítá celkem 114 rejstříků stavebních účtů. Jejich původní průběžné číslování v rámci každého roku dokládá, disponujeme nepřerušovanou řadou účtů od 17. května 1731 do 10. července 1734.³⁴ Pro navazující období výstavby do 10. listopadu 1739, kdy pramenně doložené stavební účty končí, se bohužel žádné rejstříky nedochovaly. Máme k dispozici pouze kvitanci na pokrývačské práce v roce 1734³⁵ a sumární výtah příjmů a nákladů na téměř hotovou stavbu k 10. březnu 1740.³⁶

Titulní strana každého stavebního účtu nese označení „Rejstřík denní práce strávené (vykonané) všelijakými řemeslníky a nádeníky na stavbě Invalidovny v Království českém“,³⁷ časové období, po které byl veden, a číslo rejstříku (průběžné v rámci každého roku). Všechny rejstříky mají podobu sešitu o rozměrech cca 22 × 34 cm a síle odvislé od množství záznamů, počtu vložených účetních příloh a délky časového období. Titulní strany účtů obsahují rovněž přípisky a poznámky jiných písařů. Záhlaví účtu obsahuje prezentační datum³⁸ dne předložení účtu nadřízeným úředníkům, v zápatí se většinou nachází celková uhrazená částka účtu.

Ojedinele se na titulní straně objevuje i „R.“ či „Revidirt“ značící provedení revize, výjimečně také poznámky olůvkem o vrácení přeplatku vzniklého početní chybou atp.³⁹ Rejstříky mají čistopisný charakter a opravy se většinou pojí až s revizí účtů. Lze proto předpokládat, že vznikly přepsáním „na čisto“ z nějaké průběžné evidence, třeba v podobě makuláře. Nicméně doklady o zámečnické výrobě malého a velkého cejchu k vypalování značek na začátku stavby,⁴⁰ a především o rok starší zmínka o zhotovení nového razidla k razbě značek včetně 315 kusů těchto značek⁴¹ naznačují, že tyto průběžné záznamy mohly mít alespoň u části agendy podobu hmotné evidence využívající různé známky, žetony, kolíky, zářezy atp.⁴² Nahrávala by tomu organizační náročnost stavby, způsob evidence docházky kmenových zaměstnanců (viz dále) i vcelku běžné užívání početních značek v podobně rozsáhlých provozech (chudobince, pivovary, doly, výběr poplatků atp.).⁴³ Obsah účtů je strukturován do věcných rubrik pro jednotlivá řemesla a materiály, jejichž výsledky rekapituluje sumární výtah na konci účtu. V nepravdivé rubrice „extra“ správce uváděl různé jinam nezařazené výdaje (např. za štetce, mýdlo na mazání provazů, střelný prach do lomu atp.). Účty zachycují pouze výdaje a jejich výsledky vstupovaly do nadřazené účetní evidence Administrace vrchní inspekce Strozziho nadace a posléze invalidní pokladny.⁴⁴

■ Poznámky

32 Antonín Podlaha, Účty o stavbě invalidovny v Praze, *Památky archeologické* XXXIV, 1925, sešit 3. a 4., s. 508–509.

33 Rejstříky stavebních účtů č. 1–11/1733 jsem objevil v NA, Staré militare, kart. 433. Navazující rejstříky č. 12–32/1733 dohledal Leoš Zich v Podlahově pozůstalosti a vrátil je do fondu APA, kart. 2846–2849.

34 NA, APA, kart. 2846–2849; NA, Staré militare, kart. 433. Podrobně viz pozn. 6.

35 Dodatečně přiučtováný doklad z 11. února 1735 (č. 13/1734).

36 V souvislosti s dokončovacími pracemi možná vznikly další rejstříky. NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3.] příloha zprávy z 10. března 1740.

37 „Register Vber Allerhand Handtwerkker- und Tagelöhner Verbrachte [od č. 12/31 Vollbrachte] Tägliche Arbeit, Bey dem Invaliden Hospitals Gebeü im Königreich Böheimb.“

38 Chybí pouze na č. 33/1732.

39 Např. č. 12 a 13/1733.

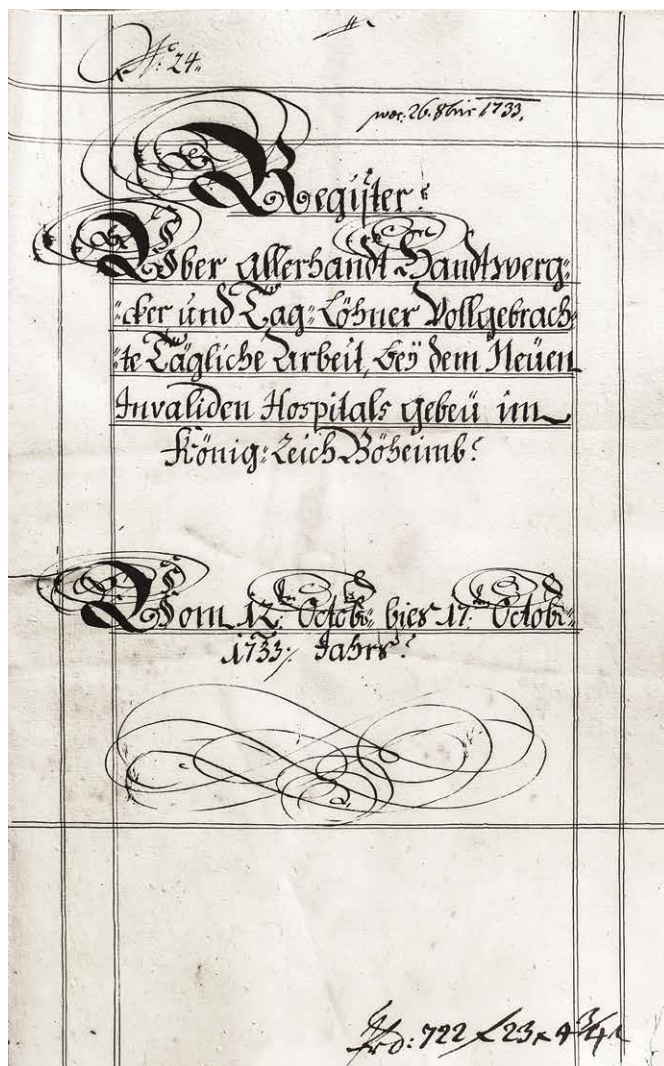
40 K 12. květnu 1731: „Zwei Brenn Eißen gemacht Zum Zeichnen. Vor das große 4f und vor das Kleiner 1f 30x“ (č. 37/1732). Tyto cejchy však mohly sloužit k označování dřeva atp. proti krádeži.

41 K 12. září 1732: „Einen neuen Stempel gemacht die Zeichen auszudrucken und 315 Meßingene Zeichen 2f“ (č. 37/1732).

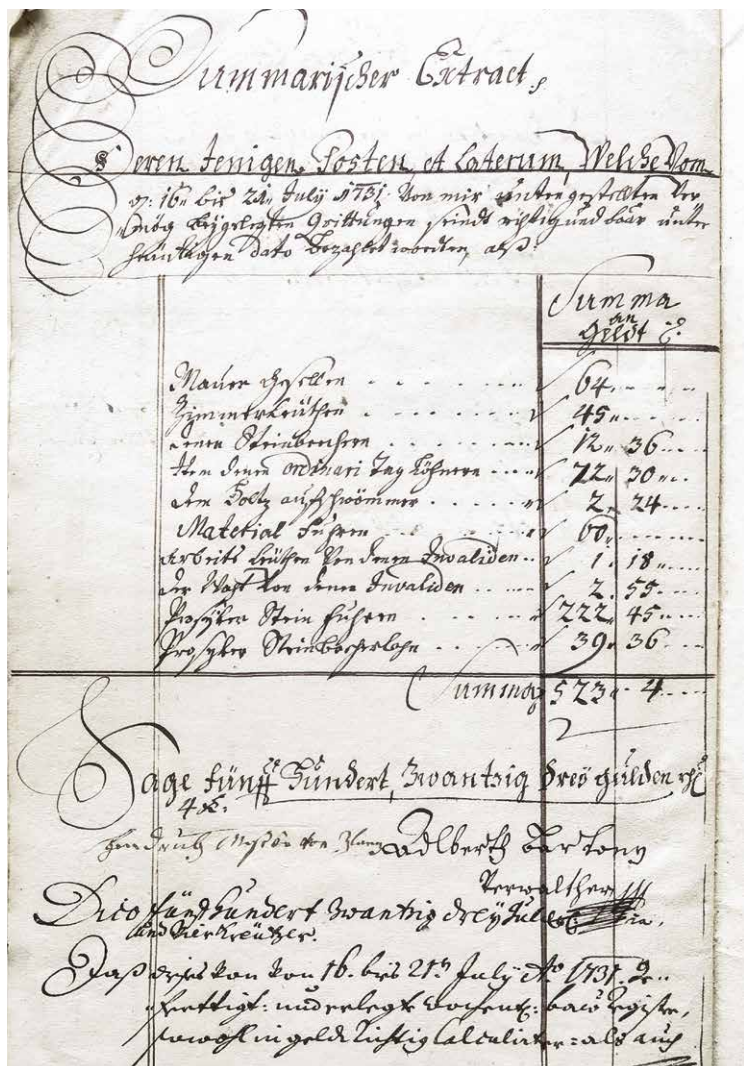
42 Například obdoba evidenční tabule klášterního pivovaru v bavorském Kempten, která pomocí kolíků zasouvaných do otvorů v tabuli evidovala množství a druh piva dodaného hostinským. Jana Kunešová – Vít Vlnas (edd.), *Baroko v Bavorsku a v Čechách: katalog česko-bavorské zemské výstavy*, Praha 2023, s. 215.

43 Iša (pozn. 12), s. 189–216.

44 NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3.], zpráva z 10. března 1740.

3

4

Obr. 3. Titulní strana stavebního účtu vedeného pro účetní období od 12. do 17. října 1733 (č. 24/1733). Těmž na všech titulních stranách účtu se nachází: průběžné číslo účtu (nahore), prezentační datum (upravo nahore), označení účtu, časové období účtu (uprostřed) a celková částka výdajů účtu (dole). Národní archiv, APA I., kart. 2849. Foto: František Iša, 2024.

Obr. 4. Sumární výřah na konci účtu č. 10/1731 s podpisem správce stavby Alberta Bartoního a inspektora na stavbě pracujících invalidů Jindřicha Myšky ze Žlunic (vlevo jiným inkoustem). Pod nimi začátek zápisu o revizi účtů provedené Johannem Adamem Ösereem v roce 1733. Národní archiv, APA I., kart. 2846. Foto: František Iša, 2024.

Způsob vedení účtů odpovídá tzv. správnímu účetnictví, tedy účetnímu stylu užívanému v našich zemích v této době,⁴⁵ jenž se vyznačoval především neexistencí obecně závazného vzoru či postupu účtování.⁴⁶ Díky tomu se účty svým provedením mohly dle zkušeností a zvyklostí písaře přizpůsobovat individuálním potřebám dané hospodářské jednotky, což je patrné

i na stavebních účtech Invalidovny. Protože zkoumané účty vedl dobře informovaný úředník přímo v areálu stavby, otiskl se všední provoz stavby a jeho organizace do formální podoby účtů poměrně výrazně. Studium úředních písemností je úzce spjato i s poznáním osob, které se na jejich vzniku podílely. V případě stavebních účtů Invalidovny dosavadní literatura opakuje chybné Podlahovo tvrzení, že účty sestavoval J. A. Oeser (správně Öeser).⁴⁷ Pouhý paleografický rozbor účtů, obsažených formulací i účetních postupů však ukazuje něco jiného.

Původci a význam poznání geneze účtů

Již svým reskriptem z 16. března 1731 panovník místodržitelské komisi mj. nařídil přijmout věrného a pořádného stavebního písaře nebo dohláze (Überseher), který by sledoval, zda při dovážení materiálů nebo placení pracovníků a nádeníků nedochází ke krácení invalidního fondu. Komise měla také častěji kontrolovat, jak jsou stavba a její hospodaření vedeny, a přibližně jednou týdně je nechat zkontrolovat někým jiným. Dvorské kanceláři

měla každý měsíc posílat zprávu o průběhu stavby.⁴⁸

Pozici stavebního písaře zastával od 4. května 1731 správce stavby Adalbert Bartoní, který měl na vinici v jejím areálu celoroční příbytek.⁴⁹ O tom, že vyjma vcelku dobře odlišitelných vpisků a poznámek dalších písařů sestavoval a sepisoval všechny dochované rejstříky, nesvědčí „jen“ charakter písma účtů a jeho

■ Poznámky

45 Účetnictví této doby si můžeme představit jako velmi rozmanitý a vnitřně hierarchicky provázaný soubor písemností z jednoho časového období, který zachycoval finanční toky dané hospodářské jednotky.

46 K dalším znakům patří mj. oddělené peněžité a naturální účty a někdy i směšování skutečných příjmů s těmi nárokovými. Slavičková (pozn. 5), s. 185–202.

47 Podlaha, Účty (pozn. 32), s. 508.

48 NA, APA, kart. 4469, inv. č. 5326.

49 č. 37/1732 a 7/1733.

podpis na jejich konci, ale celá řada dalších důkazů. Pouze on figuruje v textech účtů jako ten, kdo nakládá s penězi stavby a platí za práci nebo dodaný materiál. Pokud dodavatel nevystavil vlastní účet, sám sepisoval kvitance (stvrzenky) na tyto platby a přebírající je pouze podepsal. Někdy také zajišťoval nákup náradí a nástrojů u obchodníků,⁵⁰ přebíral dodaný materiál⁵¹ nebo v jeho přítomnosti zednický polír Caspar Meyer (Mayer)⁵² vyměřoval plošné práce jako natírání podlah⁵³ či pokrývání střech.⁵⁴ Pro nadřizené zajistil i zhotovení modelu inovativně řešené „obytné jednotky“ pro řadové invalidní vojáky. Tedy jejich pokoje i s kuchyní, vjezdem a zastřešením.⁵⁵ Jeho čtvrtletní plat činil 75 zl,⁵⁶ tedy více než příjem zednického políra, který dostával 4 zl 30 kr týdně (tj. čtvrtletně cca 58 zl 30 kr). Vedle toho si správce nebo jím placený voza občas přivydělával povoznictvím pro stavbu.⁵⁷

Dalším, kdo od poloviny června 1731 do počátku července 1732⁵⁸ podepisoval účty, byl poručík Jindřich Myška ze Žlunic, dle vlastních slov nejstarší důstojník v českém království. Po půlroční nemoci, která jej přivedla do chudoby, v roce 1729 žádal o podporu Strozziho nadace.⁵⁹ Nevíme, zda jí dosáhl, ale jistě 11. června 1731 obdržel od Administrace vrchní inspekce Strozziho nadace dekret na to, aby prováděl inspekce invalidů a jejich žen pracujících na stavbě Invalidovny a podepisoval správcem A. Bartonim složené stavební účty. Za to dostával jeden zlatý týdně, a to vždy úhrnem za přibližně čtvrt roku.⁶⁰ Nepodařilo se doložit, že by spravoval nějakou část účetní agendy, a tak se zdá, že jeho angažmá mělo spíše charakter čestné pracovní pozice. Jeho podpis na konci účtů tedy nejspíš vyjadřoval formální souhlas s evidencí práce invalidů. Nasvědčuje tomu i to, že Myškův podpis počátkem července 1732 náhle zmizel,⁶¹ přestože dál vykonával inspekce invalidů i povoznictví, nebo za to alespoň bral peníze a podepisoval kvitance. S povoznictvím začal 28. srpna 1731⁶² a záhy z této činnosti učinil svoji hlavní obživu, neboť za práci s povozem a čtyřmi koňmi inkasoval kolem 10 zl týdně. Povoz i se spřežením zřejmě patřil jeho příbuzné Anně Kateřině rozené Myškové ze Žlunic, manželce novoměstského zlatníka Adolfa Müllera. Nasvědčuje tomu i to, že zatímco inspekce s jeho úmrtím 29. listopadu 1732⁶³ skončily bez náhrady, ve výnosném povoznictví Anna Kateřina pokračovala bez přerušení.⁶⁴

Na výslednou podobu účtů měl vliv také Johann Adam Ōeser, účetní stavovské rektifikací komise a stavby Invalidovny, jak sám sebe označoval v podpisu do účtů.⁶⁵ To zřejmě zmátl A. Podlahu, který jej mylně pokládal za toho, kdo stavební účty sestavoval.⁶⁶ Nejprve mu Administrace vrchní inspekce Strozziho nadace

18. srpna 1731 zadala revizi účtů hořického panství z let 1714–1730, což stálo 500 zl.⁶⁷ Teprve 6. června 1733 u Ōesera objednala v ceně 2 zl za rejstřík i revidování 68 ks stavebních účtů Invalidovny z let 1731–1732⁶⁸ a zároveň také průběžnou revizi, sestavení a adjustaci účtů roku 1733, kterých na konci roku bylo 32 ks.⁶⁹ Ōeserovy písemné zásahy lze díky silným tahům písma, tmavšímu inkoustu i používání posypátka dobře rozeznat. Bartonim pečlivě vedené účty opravoval⁷⁰ jen zřídka, spíše však dopisoval vysvětlivky a odkazy.⁷¹ O provedení revize pak na konec účtu vepsal zápis, který podepsal a zpečetil. Přinejmenším první dva ročníky účtů kontroloval Ōeser zpětně, a tak pokud dospěl k jiné částce než Bartonim, nevedlo to k opravě celkové sumy na titulní straně (musel ji tedy psát jiný písař)⁷² ani k finančnímu vyrovnání rozdílů. Naopak když revize od června 1733 probíhaly krátce po složení účtu (nejčastěji olůvkem), běžně docházelo k opravám částky na titulní straně⁷³ i vracení rozdílu.⁷⁴ Je zjevné, že účetní Johann Adam Ōeser stavební účty Invalidovny nesestavoval, ale zastával funkci nezávislého revidenta (kontrolora) hospodaření stavby přibližně v duchu císařova pokynu.⁷⁵ Na výsledné podobě účtů se tedy podílel správce stavby Albert Bartonim jejich sestavením, inspektor invalidů Jindřich Myška ze Žlunic formálním podpisem a další písaři kancelářskými poznámkami na titulní straně. Revident účtů J. A. Ōeser je pouze kontroloval.

Pro správnou interpretaci formální i obsahové stránky účtů je třeba mít na zřeteli, že primárně vznikaly za účelem podchycení finančních toků.⁷⁶ Díky tomu účet nemusí obsahovat pouze práce a dodávky materiálu provedené během časového období uvedeného na titulní straně, ale i ty v této době pouze zaúčtované. A to ať již se jednalo o práce uskutečněné v průběhu předchozích měsíců, nebo o zálohy na probíhající nebo budoucí práce. Takový časový posun mohly ovlivňovat i praktické důvody jako vyčkávání s velkou platbou na příhodný okamžik, účtování práce až na konci roku, poskytování záloh nebo úhrada až po dokončení celé zakázky a jiné. Pro zařazení do konkrétního účtu bylo rozhodující, že v době jeho vedení došlo k platbě, nebo přesněji zanesení této transakce do účetnictví. Tento důležitý detail má vliv na dataci takto doložených stavebních prací i sledování určitého časového úseku stavby.

Jeden příklad za všechny: Založení tak významné stavby, jakou stavba Invalidovny nepochybně byla, si rozhodně zasluhuje zvýšenou pozornost. Z korespondence víme, že se v pátek 4. května 1731 v 9 hodin dopoledne sešli v místech budoucí stavby zástupci místodržitelské komise, Administrace vrchní inspekce Strozziho nadace z pražského arcibiskupství a řádu

křížovníků s červenou hvězdou spolu s architektem Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem a zemským měřičem Johannem Jacobem Knittelem. Svolaná komise měla zajistit, že k založení nové stavby dojde v souladu s reskriptem císaře Karla VI. z 16. března 1731, a především že stavba Invalidovny podle císařem schváleného plánu vznikne ve vzdálenosti 400 pražských loktů (cca 237 m) od pozemků, které zůstaly řádu křížovníků s červenou hvězdou. Při komisi se také mělo započít s vykolíkováním (půdorysu) budovy.⁷⁷

■ Poznámky

50 č. 29/1732, 2/1733, 1/1734.

51 č. 3/1732.

52 Zednický mistr ze Švábska, pohřben 26. září 1740 v Praze. Blíže Pavel Viček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2023, s. 570.

53 č. 24/1733.

54 č. 32/1733.

55 Dřevěný model vytvořil před 23. květnem 1733 tešánský mistr Johann Sickmüller a stál 50 zl (č. 7/1733). Následně jej na vnitřní i vnější straně vybarvil malíř Antonín Hampisch, který na to 6. června 1733 vystavil účet na 12 zl. K jeho úhradě však došlo až 20. února 1734 (č. 3/1734).

56 č. 13/1731.

57 č. 4, 5 a 7/1732.

58 Od č. 5/1731 do č. 13/1732.

59 NA, APA, kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 4], žádost J. Myšky o podporu, 1729.

60 č. 1, 18 a 34/1732.

61 Naposledy č. 13/1732.

62 č. 16/1731.

63 Jindřich byl po meči posledním svého rodu. *Ottův slovník naučný* XVII, Praha 1901, s. 944–945.

64 č. 34–37/1732, č. 1–13/1734.

65 „deren hochlöbl[ichen] H[erren] Ständen geschwornen Rectific[ations-] und zugleich auch des großen invaliden Spithal bawes Buch[halter]“ (č. 9/1733).

66 Podlaha, Účty (pozn. 32), s. 508.

67 č. 20/1731.

68 č. 9/1733.

69 č. 32/1733.

70 Např. č. 7/1731.

71 č. 1, 2 a 32/1731.

72 č. 9, 19/1731. Pokud účet opravoval ještě správce, nesla titulní strana správnou částku (č. 9/1732).

73 č. 5/1734.

74 č. 12 + 13/1733.

75 NA, APA, kart. 4469, inv. č. 5326.

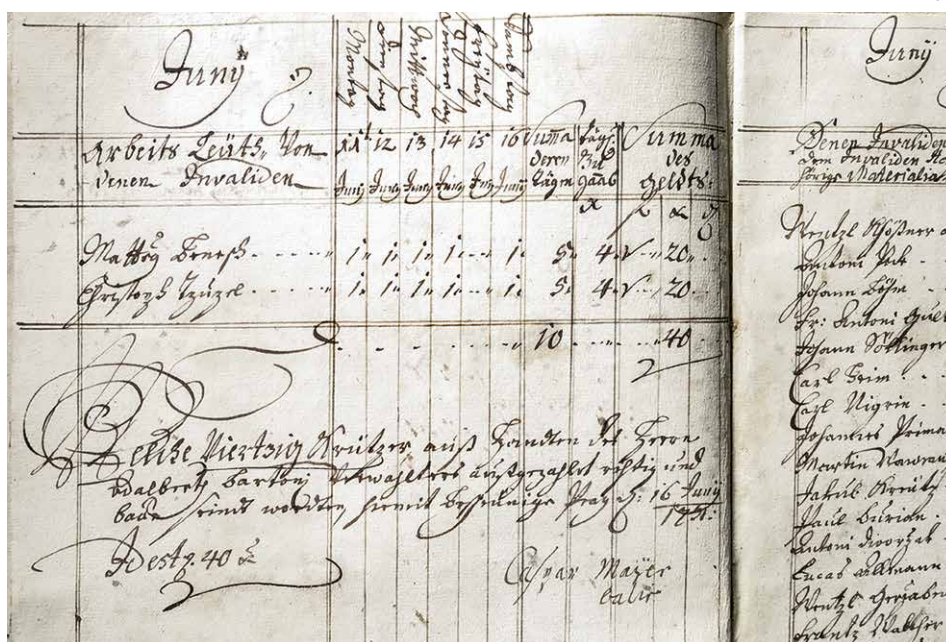
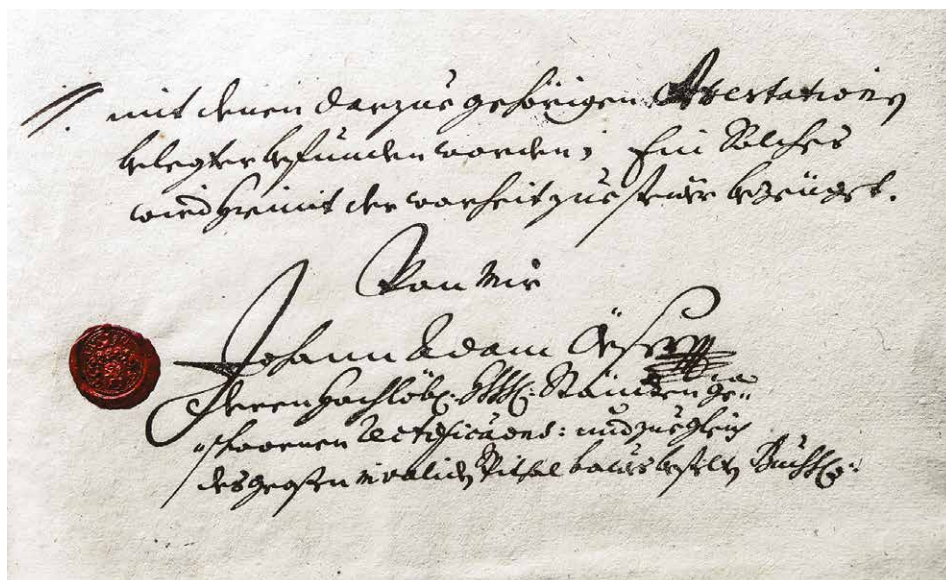
76 Slavičková (pozn. 5), s. 197–198.

77 „... zu solchen Bau ... den Anfang zur Ausstechung des Gebäudes machen lasßen“ NA, APA I., kart. 2732, inv. č. 4105, sig. D151/1, [sl. 3], listy z 24., 26. a 27. dubna 1731; NA, ŘKř, kart. 41, inv. č. 18, sig. 17/29;

Obr. 6. Rubrika s evidencí docházky invalidních vojáků pracujících na stavbě v úctu č. 5/1731. Pod ní kvitancií formule o převzetí výsledné částky s vlastnoručním podpisem předáka – zednického políra Caspara Meyera (zde Caspar Mayer balir). Příklad účtu kmenových zaměstnanců. Na svátek sv. Víta (15. června 1731) je v docházce vyznačena absence. Národní archiv, APA I., kart. 2846. Foto: František Iša, 2024.

Protože k vyúčtování a úhradě prací realizovaných v květnu 1731 mohlo dojít kdykoliv v následujících měsících, nebo dokonce letech, neobejde se shromáždění relevantních účtů bez alespoň zběžného prolístování účtů z celého tohoto období. Bez toho by nám ty nejdůležitější poznatky zcela unikly. Takto například v rejstříku pro 11.–16. červen 1731 objevíme obsáhlý konvolut účtů počínající dubnem 1730. Ten se týká otevření lomu na kámen na úbočí Vítkova (vč. výdajů za střelný prach) i činnosti strážných z řad invalidů, kteří na staveništi od 4. května 1731 hlídali dřevo a prkna.⁷⁸ Dále až 30. června došlo k uhrazení dvou závor a šindelem kryté boudy pro strážné, na kterých tesaři pracovali od 6. do 12. května.⁷⁹ Výkazy prací i nákupů náradí a měřicích pomůcek potřebných k měření a založení stavby, které proběhly od 7. do 12. května 1731, zase obsahuje až vyúčtování provedené výjimečně přímo se stavitelem K. I. Dientzenhoferem 5. července.⁸⁰ Takto bychom z dochovaných účtů mohli uvádět další příklady až po truhlářský účet uhrazený teprve 23. května 1733, který mj. obsahuje i práce z května 1731 na obydlí v přilehlé zahradě (či spíše vinici).⁸¹ Termín úhrady tedy zásadně ovlivňuje to, v jakém rejstříku takový dílčí účet nakonec skončil. Obecně lze říci, že bez povědomí o účetních postupech konkrétního tvůrce účtů z nich nelze získat relevantní údaje a správně je interpretovat. Musíme počítat i s tím, že způsob vedení účtů se průběžně přizpůsoboval situaci na staveništi. Proto se také teprve dva týdny po komisionálním zahájení stavby začaly stavební účty vést v podobě odpovídající organizací a finanční náročnosti velké stavby.

Drobné rozdíly ve formální úpravě rubrik dokládají, že se na staveništi potkávaly dvě odlišné kategorie pracovníků. Tu první a zdaleka

83 č. 22/1733.

dobrý přehled o jejich docházce, ale konkrétní náplň jejich práce účty neuvádějí.

Z podpisů předáků lze zároveň odvodit jejich hierarchii a rozsah působnosti. Zednickému polírovi kromě zedníků podléhali také nádeníci a pracující invalidé, někdy také specialisté na příplavování a vyvážení stavebního nebo palivového dřeva na břeh (*Holtz-Aufschwömmen*, *Holtz Außführer*).⁸⁴ Šlo tedy o všechny, kteří se zabývali zemními a zednickými pracemi nebo přípravou a manipulací se stavebními materiály. Samostatný tesařský polír Andreas Seitz zastupoval tesaře a někdy i 2–3 muže, kteří řezali, namáčeli a rovnali dřevo.⁸⁵ Samostatnější postavení měli také mistr skalníků (*Steinpflichten Meister*) a předák strážných.

Na stavbě se podílela i méně početná, ale o to rozmanitější a nezávislejší skupina externích pracovníků a dodavatelů, kteří pracovali v úkolu nebo zajišťovali dodávky materiálu a zboží. Šlo spíše o specializované či jen nárazově potřebné práce vykonávané často po delší dobu, než došlo k jejich vyúčtování a úhradě. To nám může také ztěžovat jejich časové určení. Zatímco rubriky kmenových zaměstnanců nechybí v podstatě v žádném z účtů, počet rubrik externích pracovníků a dodavatelů velmi kolísá. Obsahují však nerosovatelně větší množství konkrétních informací. Výše uvedené odlišnosti se přirozeně odrazily v podobě příslušných rubrik i způsobu potvrzování jejich úhrady. Externisté jej nečinili podpisem do stavebního účtu, ale prostřednictvím samostatných kvitancí a účtů. Ty v závislosti na svých schopnostech a potřebách buď zhotovovali sami, nebo pouze podepsali správcem sepsanou kvitanci. Jejich obsah, v případě řemeslnických účtů nezřídka i mnohastránkový, správce ve zjednodušené podobě zapsal do příslušné rubriky a jako účetní přílohu vložil do rejstříku v místě rubriky.

Mimo množstevních slev⁸⁶ jsou u externích dodavatelů ojediněle doloženy i případy výrazného rozdílu mezi vyúčtovanou a zaplacenou částkou. Například když malíř Václav Gervasius Callot v Invalidovně „in fresco“ vymaloval dvoje sluneční hodiny a vystavil účet na 20 zl, sám stavitel K. I. Dientzenhofer (což je samo o sobě výjimečné) na účet připsal, že (malíř) přistoupil na cenu 15 zl a tolik se má i zaplatit.⁸⁷ Že by kvůli nízké úrovni práce? Snad. Naopak v případě účtu koláře Jana Hospodského z křižovnického hostince Na Posledním penízi, který se namísto vyúčtovaných 34 zl 20 kr spokojil s 30 zl, se nejspíš jednalo o dobročinnost.⁸⁸

Jako externí pracovníci pracovali na stavbě zástupci mnoha řemesel a profesí: bečvář, cihlář, hřebíkář, kameník, kolář, kovář, malíř, měditepec, natěrač podlah, pokrývač (pálenou krytinou), povozníci, provazník, řešetář (výrobce sít), řezbář, šindelář, tesař (pro kácení a přípravu

práce), truhlář, zámečník a zvonař. Někteří zastávali i více povolání, jako třeba cihlář a příležitostný povozník Georg Denig.⁸⁹ Trochu zvláštní pozici na rozhraní kmenových a externích pracovníků měli specialisté na naplavování (*Holtz-Aufschwömmen*) a vyvážení (*Holtz Außführer*) připraveného stavebního nebo palivového dřeva z řeky. První pracovali převážně v denní mzdě s potvrzováním přímo do účtu a druzí naopak spíše jako externisté v úkolu s vlastními kvitancemi, nicméně tato praxe neplatila vždy.⁹⁰ Obdobně tomu bylo u 2–3 mužů, kteří řezali, namáčeli a rovnali dřevo. Ti se často měnili,⁹¹ vystupovali spíše samostatně bez předáka, ale jindy zase účtovali jako externisté.⁹²

K dodavatelům a původu stavebních materiálů uvedme alespoň tolik, že z arcibiskupského panství Rožmitál pocházelo železo, kované mříže a rámy i stavební řezivo.⁹³ Z okolí Berouna plavil tamní primátor po Vltavě palivové i stavební dřevo. Cihly až do zprovoznění pece v místě stavby dodávala staroměstská cihelna, která vypomáhala i dodávkami vápna. Vápenec, který se také pálil v místě stavby, pocházel ze staroměstských lomů v Braníku a z blíže neznámého zdroje ve vlastnictví jezuitského konviktu u sv. Bartoloměje. Kámen pocházel z úbočí Vítkova a od Proseka na libeňském panství. Specializovanější nástroje a hřebíky pocházely zase od několika pražských obchodníků s železářským zbožím.

Staveniště a plynutí času

Zajímavá zjištění o všedním provozu staveniště a úřední činnosti s ním spojené lze vyčíst také z časových období účtů, docházky i dalších časových údajů ve stavebních účtech. Uvážíme-li, o jaké dny v týdnu se jednalo, pootevře to před námi další (časovou) rovinu poznání stavby v rámci pracovního týdne i celého roku. Ve stavební sezóně správce vyhotovoval zpravidla týdenní stavební účty. Oproti tomu přibližně od prosince do dubna, kdy vlivem zimy a krácení dnů docházelo k výraznějšímu útlumu stavební činnosti, se délka časového období jednotlivých rejstříků dle potřeby prodlužovala na víctýdenní (2 až 7 týdnů). To až na výjimky⁹⁴ nemělo kupodivu vliv na termín vyplácení peněz předákům kmenových zaměstnanců, jejichž práci nepřerušily ani nepříznivé podmínky (typicky „suché“ a přípravné práce). Zřejmě tedy k placení řadových zaměstnanců docházelo průběžně, ale správnost vyúčtování a formální převzetí celého obnosu předáci stvrzovali až při uzavření účtu. S příchodem podzimu se začaly rychle krátit dny, respektive doba vhodná k práci bez umělého osvětlení,⁹⁵ což se odrazilo ve snížení denní mzdy kmenových zaměstnanců (výjma strážných) ve dvou skocích, na jaře se pak ale opět zvyšovala. Například v zimě 1731/1732 se „letní“ denní mzda zedníků 30 kr od 16. října snížila na 27 kr a od 12. listopadu dokonce

na „zimních“ 24 kr denně. Na jaře se tyto částky opět zvyšovaly na odpovídající hodnoty, a to od 31. března a 28. dubna.⁹⁶ Další roky tomu bylo obdobně. Možná tyto úpravy souvisely také s režimem pro zavírání bran nedávno dostavěné pražské pevnosti. Poplatek za podvečerní otvírání tzv. přivřených bran, který byl zaveden v létě 1733, však dělníci pracující na stavbě Invalidovny platit nemuseli.⁹⁷

Mimo strážné, kteří se v hlídání staveniště a složených materiálů střídali po šestících nepřetržitě po celý rok, tak pracovní týden na stavbě obvykle začínal pondělím a končil sobotou, kdy se také konalo vyúčtování s předáky a částí externích dodavatelů. Ti ostatní účtovali sami v den dokončení zakázky či dodání zboží.⁹⁸ Na stavbě se tedy dodržovalo svícení nedělí. Zažítý rytmus narušovaly pouze Vánoce, Velikonoce a jiné významné křesťanské svátky nebo závažné okolnosti. Pokud takový den vyšel na začátek nebo konec pracovního týdne, mohlo dojít i k úpravě časového období rejstříku,⁹⁹ ale vždy se projevil v evidenci docházky. Pokud se v ní u všech kmenových zaměstnanců výjma strážných uvádí absence v pracovní den (její důvody bohužel účty neuvádějí) a v církevním kalendáři vychází

■ Poznámky

84 č. 15 a 22/1733.

85 č. 12 a 13/1731.

86 Např. staroměstská cihelna dávala každý dvacátý vůz cihel či vápna zdarma (č. 13 a 15/1731, č. 18/1732).

87 „Passiret mit 15 [loren] zur Zahlung“ (č. 15/1733).

88 č. 34/1732. Obdobně tamtéž působící kovář Ignác Friedrich místo 113 zl 36 kr obdržel 100 zl (č. 4/1733).

89 č. 2, 6 a 12/1731.

90 č. 1 a 29/1731; č. 27, 29, 32, 34 a 36/1732; č. 1 a 9/1733.

91 č. 12 a 13/1731.

92 č. 37/1732.

93 č. 12/1732, č. 1/1734.

94 Jen ojediněle docházelo k dílčímu vyúčtování po týdnech. Například u strážných (č. 1/1733).

95 Výdaje za světlo se objevují pouze ve spojitosti s pracemi ve sklepě (č. 31 a 37/1732).

96 č. 22–27, 32/1731, č. 4/1732.

97 Iša (pozn. 11), s. 189–216. – NA, Česká komora, kart. 342, inv. č. 4268, sig. 1733/X/c/12.

98 Docházelo i k tomu, že správcem do účtu formálně předepsané datum úhrady (typicky poslední sobota časového období rejstříku) se následně muselo opravit podle dodavatelem vystaveného účtu. Viz např. oprava účtu dle vyúčtování revidenta (č. 32/1733).

99 Roku 1733 vyšel svátek sv. Václava na pondělí, a tak se s vedením rejstříku začalo až od středy 30. září a pokračovalo se až do další soboty 10. října (č. 23/1733).

Obr. 7. Dílčí účet malíře Václava Gervasia Callota na 20 zlatých za zhotovení „in fresco“ dvou slunečních hodin v Invalidovně, jež byl jako příloha vložen do účtu č. 15/1733. Vlevo dole jiným inkoustem poznámka K. I. Dientzenhofera o snížení částky na 15 zlatých. Příklad účtu externího dodavatele. Na zadní straně nese příloha označení „N“, které uvádí i příslušná rubrika (obr. 8). Národní archiv, APA I., kt. 2846. Foto: František Iša, 2024.

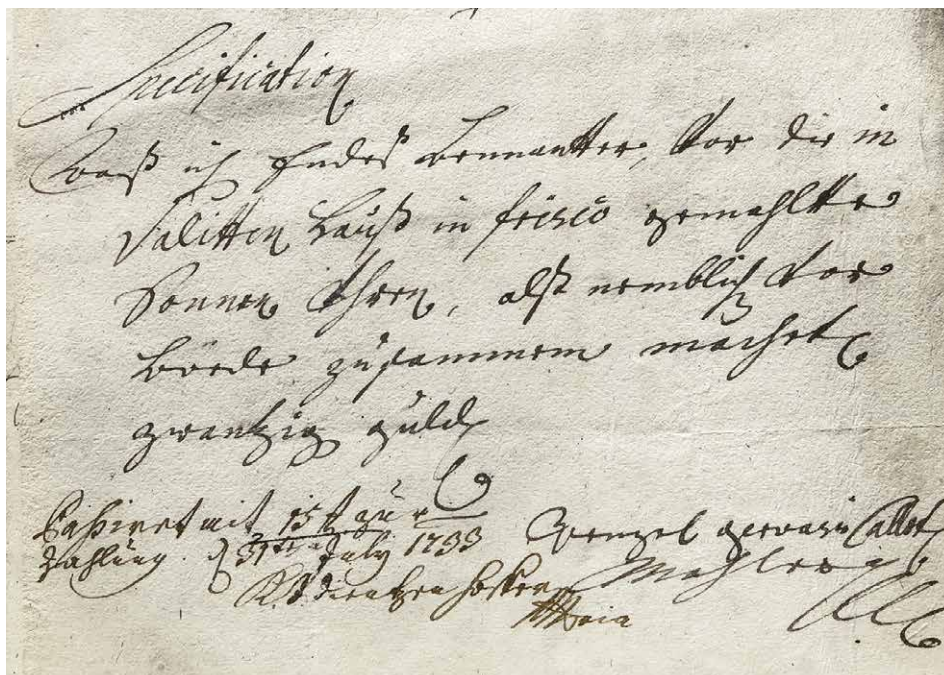
Obr. 8. Rubrika účtu pro výdaje za práci malíře Václava Gervasia Callota, jež zhotovil dvojce sluneční hodiny. Kvitancí formule ve spodní části se pomocí označení „N“ odvolává na volně vloženou přílohu – vlastní účet malíře (obr. 7). Národní archiv, APA I., kt. 2846. Foto: František Iša, 2024.

významný svátek, je příčina takového „dne pracovního klidu“ zpravidla jasná. Pokud v docházce absentují jen pracovníci určité profese, pak je třeba příčinu hledat v nepříznivém počasí pro provádění některých stavebních prací (mrazy, sníh, rozvodnění řeky atp.). Dobře to ilustruje následující příklad. Poslední pracovní týden roku 1731 zachycuje rejstřík vedený od pondělí 17. do soboty 22. prosince. Z docházky vyplývá, že až na strážné všichni kmenoví zaměstnanci chyběli v pátek 21. prosince, ale následující den opět pracovali. Této absenci odpovídá svátek sv. Tomáše apoštola, který se tehdy slavil v tento den. Přes následující svátky od 23. prosince do 1. ledna se na staveništi vyskytovali pouze strážníci, veškeré práce se zastavily a ani správce účet nevedl. Z rejstříků z počátku roku 1732 vyplývá, že polovina zedníků se na stavbu vrátila na sklonku března a ti zbývajících až koncem dubna. O málo více pracovali tesaři, kteří se na několik dní objevili počátkem ledna a pak až na konci března. Naopak skalníci, nádeníci a pracující invalidé pracovali po celou zimu fakticky bez přerušení.¹⁰⁰ To mj. dokládá, že tyto pomocné profese nacházely uplatnění především při lámání, transportu a skládání stavebního kamene.

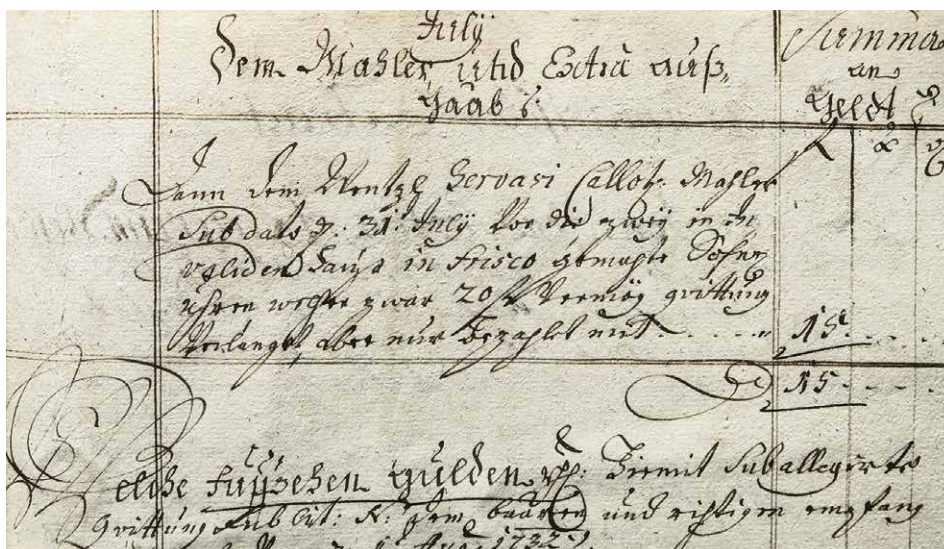
Zaměříme-li pozornost na prezentační data na titulních stranách účtů, zjistíme, že zpočátku docházelo ke skládání několika týdenních účtů naráz, ale záhy převládlo průběžné odevzdávání. Časový posun mezi koncem časového období účtu a předložením účtu nadřazené Administraci vrchní inspekce Strozziho nadace činil obvykle jeden až dva týdny, během nichž zřejmě z průběžné evidence vznikl čistopis účtu a probíhala jeho kontrola. K předkládání účtů Administraci nesloužil žádný konkrétní den v týdnu.

Závěrem

Nalezení ztracených částí stavebních účtů Invalidovny a jejich sestavení do souvislé řady nesporně otevřelo nové možnosti jejich zkoumání. Jednou z nich je i výzkum toho, co tento pramen vypovídá o všedním provozu staveniště a souvisejících účetních úkonech. V předchozích

7

8

odstavcích se podařilo upřesnit rozsah, charakter i genezi vzniku těchto účtů a mj. doložit, že účty na základě průběžné evidence sestavoval správce stavby Albert Bartoni, a nikoliv J. A. Öeser, jak tvrdí dosavadní literatura. Stranou nezůstaly ani další úřední osoby, jež se na jejich vzniku podílely. Ukázalo se, že pro správnou a přesnou interpretaci obsahu účtů je klíčové poznat účetní postupy a zvyklosti jejich tvůrce. Díky tomu se dokážeme v účtech mnohem lépe orientovat a přesněji datovat účty doložené práce. Tyto poznatky byly úspěšně aplikovány ve dvou oblastech. Rozbor formálních znaků účtů umožnil rozlišit kmenové zaměstnance a jejich předáky pracující za denní mzdu od externích pracovníků a dodavatelů v úkolové mzdě. Analýza časových údajů účtů zase osvětlila, jaký vliv na provoz stavby měly svátky, zkracování

dne nebo útlum stavby v zimním období. Bohatý obsah stavebních účtů Invalidovny teprve čeká na své zpracování. Předložený text se k tomu pokusil připravit půdu a nastínil některé další možnosti jejich zkoumání.

Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (VO 5. Nemovitě památky).

Mgr. František IŠA
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
isa.frantisek@npu.cz

■ Poznámky

100 č. 32/1731, 1–4/1732.